

Skušnja.

Črtica. — Spisala Lea Fatur.

Klobuk v zatilniku, v roki zeleno knjižico, je stal Očenašček Ivo med železniškimi zatvornicami. Čuvajevi otroci so bili odšli z očetom v mesto k veliki maši, žena v hiši je kuhala in kašljala. Mir je zavladal okrog čuvajnice, obdane od košatih hrušk, jablan in sliv, mir je ležal po lepi, rodovitni krajini in zlato solnce se je vozilo nad njo. Zelenele so gore in gorice, šumeli logi in gaji. Po hrvoljevem klancu se je zibalo morje cvetočega lanu, zelenega žita. Vršiči mlade koruze so se pripogibali, šepetali. Zaklicala je prepelica v žitu, dletooper je udaril po deblu, šoga je zapela ob potoku pod čuvalnico, sinice in pastirice so ščebljale med vrbjem, lastovice in vrabci so krožili okoli gnezd pod čuvalniško streho, piščeta, purice, kokoši so počivale v visoki travi pri vrtu.

Ivo je pogledal po cesti. Od Brežic prihaja, vodi v ljubke Žepelevce, v vinorodni Bizelj in še dalje, po prelepi štajerski zemlji. Tam pri Selih se odcepi, vabi v krasno hrvaško Zagorje, v kraljevi Zagreb. Ivo je vzdihnil in pogledal s ceste v zeleno knjižico. V njej so črne pike, težke nemške besede — železniška znamenja in predpisi. Teh se uči na pamet, ker se bliža poskušnja, in Ivo, ki zdaj nadomestuje čuvaja, jo mora prebiti, da se popne sam na to visoko mesto. Ubogi Ivo! Da bi pri napornem učenju vsaj ne bilo — zmotnjav... Ali kaj! Od črnih pik mu bega pogled zopet na cesto proti Zagrebu. Tamkaj biva ona — Lašičeva Ančka... O, da se mu že skoro izpolni srčna njegova želja! Tukaj, v rodnem, milem kraju mu bo gospodinjala. Pri mizi pred čuvalnico bo sedela, šivala in pletla, na gredi bodo dehtele vrtnice in rezeda, kokoške bodo čepele ob zidu. Z dreves bo padal zreli sad, na vrtu bo zorelo, v hlevu mukalo... On bo vzel citre v roke, zacitral in zapel — pa le polahko, da se ne predrami beloglavo dete v zibeli... Lepo bo — ali ta skušnja! Da bi se vsaj utegnil hitreje učiti! Toda kdaj naj se uči čuvajev namestnik, razen ob nedeljah? Črez teden mora pleti železniški tir, navijati vijake pri tračnicah, raznašati avize. Zapirati mora zatvornice, spremljati vlak, čistiti orodje. In kadar je odpravil vsa službena dela, mora pomagati čuvaju pri domačem opravilu. V rodovitnih krajih je čuvaj lastnik repa, ribca, kosa škarpe, njivice. Treba je pomagati obdelovati.

Ubogi Ivo! Rad bi se v nedeljo malo zavrtel v gostilni, zacitral, zapel — pa se mora učiti in

čakati vlaka. A tako težko je učenje — ne pojde... Kdo si je izmislil vse te pike, črke, znamenja! In če ne bo nič s skušnjo — nič s čuvalnico...

Ali mu je treba tega, ko bi bilo lahko drugače, samo če bi hotel...

Mladenič je vrgel knjigo na rampo in se ozrl preko potoka in ceste v hišo, ki je stala kakih tristo korakov od zatvornic. Bila je lesena, čedno ometana in pobeljena, ljubka kmetiška hiša. Glavo ji je pokrivala slamnata kapa, čelo ji je venčal niz zlatih koruznih strokov, iz oči so ji visele modre fuksije. — Pred hišo trata in vrt. Po vrtu robijo nežni binokošni klinčki gredice, zelenjava vseh vrst, prežiljka in bahati purji nos, fižol-prekljar in zgodnji grah, mačeha in orešek, česen in čebula polnijo lehe. — Za hišo je ulnjak, hlevi, skedenj, kolarna, slivnjak. Za njim se razteza lepa koruza, rdeča detelja, cvetoči krompir. In vse je v redu v hiši in okoli nje, v hlevu in na polju. Premožna je pravzaprav lastnica vsega tega mlada vdova Mica.

Glej, tam sedi pred hišo in pestuje edino dete. Pisana jata kokoši, ponosen petelin brskajo po trati pred njo. Bela mačica, tigrasti pes, ležita pri njenih nogah in ji gledata v prijazno lice. Pri hiši je le hlapček in stari oče rajnega moža. Brhka mlada vdova pogreša gospodarja, in pogosto ji uhaja pogled k čuvalnici do lepega Ivota... Če bi pozabil — Lašičeve Ančke... Lahko bi bilo drugače...

Ivotova mati se ustavi večkratov pri mladi Frančaki, govori o živadi, o gospodinjstvu. Tudi Ivotov oče hodi od maše s starim Frančakom in ta si prižiga pipo z ognjem iz Očenaščeve... Kaj je treba skušnje za čuvaja, Ivo? Pri Frančaku ni dolga, polja došti, gorica je rodovitna...

Od Brežic, čez gaberniški most, se je razvil po cesti dolg, pisan trak. Ljudje so se vračali iz cerkve. Dekleta v vezelih rokavcih, širokih krilih, v visokih punčuhih, šopek v nedrih, molitvenik in belo ruto v roki. Fantje na izbor, smodke v ustih, pušlec za klobukom. Žene v dolgih kočmajkah, možje v kamižolah, fantički bos, črevljičke v roki.

Vlak je prišumel, hitel mimo. Fantje so vriskali, vihteli klobuke, deklice pozdravljale z ruto. Tudi iz vlaka je zavihralo v pozdrav. Mladi, veseli obrazi so se pokazali pri oknih in izginili z vlakom...

Ivo je obesil lopar na zid čuvalnice, pozdravil v okno, se ozrl še enkrat na hišo mlade vdove in stopal počasi po stezi proti domu.

Skozi laneno morje, žitno polje, po trati mimo jat velikih gosi, mimo lepo pisanih hiš, pod senčnatimi orehi, pod vrsto dreves, ki so metala nezreli sad na cesto, je prišel domov.

V hiši se je hladila na beli, z debelim prtom domačega dela pokriti mizi kislja juha s piščancem. „Čudno,“ si je mislil Ivo, „da je zaklala mati piščanca, ko znosi vse tako rada v Zagreb.“ V gornjici je slekel praznično obleko in se vrnil v hišo, kjer je sedel oče v platnenih, širokih hlačah in robači, v kotu, prav pod podobo sv. Trojice. Okoli velike, pisane skledje so ležale lesene žlice, očetovo delo. Mati je prišla, je sedla k očetju, petnajstletna Rezika, mali Francek in Janže so prihiteli z vrta. Odmolili so in zajemali. Mati je rezala od ogromnega hleba iz zmesne moke, oče je govoril o pridigi, o novicah iz mesta, otroci so bili našli srakoperjevo gnezdo, Rezika je silila, da jedó hitro, ker je hotela k večernici. Ivo je zajemal, molčal. Zdelo se mu je, da leži nekaj v zraku...

Bil je vajej domačih neviht. Kar sta sklenila Ivo in Ančka, da se vzameta, je bilo večkratov slabo vreme pri Očenaščevih in Lašičevih. Ti niso marali, da vzame Ančka fanta, ki nima toliko zemlje, da jo preredi; oni niso hoteli, da vzame Ivo dekleta, ki ima le tristo dote. Kar je pa bila Frančička vdova, se je pri Očenaščevih zgostilo slabo vreme v nevihto, ki je izbruhnila v vsakem hipu, o vsaki priliki. — Sita domačega prepira, je zapustila Ančka svoj dom. V Zagrebu je dobila dobro službo, tam je hotela ostati, dokler ne dobi Ivo mesto čuvaja.

Malo bolj mirno je bilo, kar je šlo dekletu Očenaščevim s poti. Vendar je čutil Ivo, da deluje mati na skrivaj. Tuintam ga je uščipnila beseda, opomba. Prenašal je molče — , saj ne bo vedno tako. Vendar je bilo mehkosrčnemu fantu težko gledati neprijazni obraz materin. Vse bi storil, da jo razveseli; Ančke pa ne more pustiti.

Mati je prinesla skledo krompirja in latvico kislega mleka, potem velikih sirovih štrukljev. Rezala je, delila in mislila očividno na nekaj družega. Največji kos je dala Ivo in ga pogledovala zvedavo s sivim očesom...

„K štrukljem se prileže vino,“ je rekel oče in privlekel izpod postelje sodček.

„Oho, oče,“ se je začudil Ivo, „kje ste to izteknil?“

Stari je natakala z zadovoljnim nasmehom, ki je blažil trde črte obratega lica, in odlašal z odgovorom.

Rezika se je nasmejala glasno, mala fanta sta se sunila... Ivo je gledal v očeta, jeza se je obujala tam v skritem kotu srca... Mati si je obrisala nagubano potno čelo z belim predpasnikom in pogledala moža, ki je pokušal, pil in molčal.

„Povej, oče — če ne, bom pa jaz. Veš, Ivo, oni dan sem šla k mladi Frančički po jajca. Pa mi je dala kozarec vina, da me je kar segrelo — in mi je kar sama od sebe rekla, naj pride še oče, ki ga je tudi potreben. In, glej, napolnila mu je ta sodček. Dobra ženska je to, Ivo...“

„Cvrtje mi je napravila,“ je posegel oče navdušen vmes, „in belega kruha mi je dala. Klobaso je vzela iz zaseke in nabrala solate na vrtu. Dobra je zares. Ivo, ne bodi sovražnik sebi in nam... Privoščiti svojim starim veselo uro... Govorila sva z Mico in s starim... Ne sili v revščino, v svet, ko sedi lahko v hiši, in piješ vino iz svoje gorice. Pusti Ančko — Mica bo srečna, če jo vzameš!“

Mož je porinil med važnim govorom poslednji kos štruklja v usta, potegnil iz kupice in cmoknil z jezikom. Nato je segel za tram nad svojo glavo in izvlekel pipo... Tačas je nalila Očenaščevka vina, otroci so čakali željno, da pride kupica do njih. Pa mati jo je postavila pred starejšega. Ivo ni segel po njej, gledal je podkobačeno... Vsi so čakali, da izpregovori.

„Hej, fant!“ je rekel Očenaš in udaril sina po rami, „kar odloči se, pa stopim k Brataniču po plašč, Starčič bo starešina — imeniten ženin boš... Francek bo lahko za hlapčka, Rezka za deklo, tako pomagamo drug drugemu — pili ga bomo pa vsi. Živijo, Ivo!“

Izlil je kupico na dušek. Ivotu pa se je pristudila žeja in lakomnost, ki je gledala vsem iz oči. Francek mu je šepetal: „Železničar je cigan“... Janže je pristavil: „In berač...“

„Molčita!“ je zakričal Ivo, udaril na desno in levo, odhitel iz hiše na vrt in legel pod visoki oreh. Iz hiše se je slišal jok, hudovanje in tolaženje.

Ivo je gledal v oreh. Tukaj je bilo... Črez ta plot je zvenel veseli Ančkin smeh poletu, je odmevala pozimi njena pesem iz hiše, ko je obračala kolovrat pri peči. Otroka sta se igrala, v šolo sta hodila skupaj. O ljubezni nista govorila, a vendar sta kmalu začela umevati, da ne moreta živeti drug brez drugega... Na Rokovo ji je kupil veliko medeno srce. Čudne rože, kakršnih ne vidiš nikjer, so cvetele okrog zrcala na tistemu srcu.

„Te ali nobene!“ je potem prisegel nekoč.

„Tvoja ali nobenega!“ je rekla ona odločno.

In zdaj mu snubijo starši kar na svojo roko brez njegove besede in volje... Noč in dan ga bodo ujedali, govorili o otroški dolžnosti, o roditeljskem blagoslovu, grozili s kletvijo — radi gorice in kmetije...

O gorica, goričica! Ti romantična zelena tolažba Dolenjca, koliko zakonov si že sklenila in razdrila... Hodil je Ivo v službo, delal in skušal učiti

se. Ali v črne pike in paragafe je donelo petje, žvenkljanje kozarcev . . . Tako se nazdravlja, pije v gorici, samo v gorici, pod zelenim trsjem . . .

Tudi Ivo je bil Dolenjec. Veselila je tudi njega gorica in nje poezija. Sveže mračno je jutro. Vrsta deklet v pisanih krilih, belorokavih fantov, stopa pojoč proti gorici, motiko na rami. Ptički se prebujajo, trava zažari v rosi, vse dehti, se veseli. O gorica, goričica, Dolenjčeva ljubica! Radost je vsako delo v tebi. Od okopavanja korenjčja, rezve mladik — do privezovanja in trgatve in stiskanja grozdja samo veselje, sama pesem . . . Ni se še našel Dolenjec, ki bi obdeloval molče gorico, ki ne bi zavriskal na dan trgatve.

In kmetija. Slika za sliko se je predstavljala lvotu. Veselo oranje, upapolna setev, radostne žanjice, objestni mlatiči, zabavljivi kosci . . . Lepota je v kmetiškem življenju, pristna, živa lepota.

A pri železnici! Premišljeval je Ivo, primerjal. Enostavno je življenje čuvajevo. Vendar se ne trudi v vročini po polju, toča mu ne pobije, voda mu ne odnese. Mesec za mesecem dobiva pičlo, a stalno plačo. V starosti mu ni treba kota, ne milosti hude snehe. Tudi pri železnici je lepo. Ne po velikih šumnih kolodvorih, kjer se shaja in loči ljud sveta, ne po ogromnih skladiščih, ne v obširnih delavnicah, kjer se giblje sto in sto rok. Poezija, lepota pri železnici se je skrila v majhne s cvetjem in zelenjem pokrite postaje, kjer gledajo zjutraj zaspana otročja očesca na brzovlak, ki hiti mimo in se ne ustavi, ker je postaja premajhna, preuborna . . .

Mislil je Ivo in se ni odločil nikamor. V Zagreb je pisaril pisma polna lepih besed, Frančaki pa je pri studencu pomagal zadevati škač na glavo . . . Očenaška je nosila suho meso od Mice, oče sodčke. Ivo je bil povabljen na nedeljo v gorico . . .

Kar pride glas, da je prišla Ančka. Ker ni marala domov, se je ustavila pri Borštarnju na postaji ostala tam v službi. Železniški delavci in čuvaj Novak so se ustavljali redno tam, ji pravili o lvotu, nosili njemu in Mici pošte od nje. Ivo ni hotel do nje. Jezilo ga je, da je prišla, in sram ga je bilo na tihem . . .

Ta skušnja in potlej čuvajnica — tam udobna posest brez posebnih skrbi . . . ali ni to tudi prava skušnja?

Ali Ivo jo je dobro prebil. Dejal je nekega dne, da gre po slovo k Ančki, pa ni bilo res. Frančaka je videla, da je Ivo med zatvornicami zopet pridneje gledal v knjižico s črnimi pikami in čud-

nimi znamenji — in nazadnje se je ujezila. „Čakaj — pokažem ti!“

Prišli so snuboki k mladi vdovi, pili in jedli. Mica se je rokovala z znanci, ker je jemala slovo od vdovskega stanu. Zavrtele so se kuharice po pobeljeni veži, okoli peči. Po policah v čumnati so stale potice, raznolika pečena živad je polnila jerbaze, sklede so bile polne bobov.

Harmonike so cvilile, svatje ukali, napleteni konji so dirjali. Nevesta se je jokala po prvem možu — in morda še po kom . . .

Svatov pisana družba se je shajala. Starejšina je posajal vsakega po svoji časti okoli mize. Mož je pazil na sorodstvo, sosedstvo in stan — vendar se je zameril marsikomu do smrti . . .

Svati in družice so zabavali goste. Stoloravnatelj je pazil, da so bile kupice vedno polne, da jo je dvignil vsak pri zdravici in tudi izpraznil. Sicer mu je naložil kaznen. Teta je tolažila molčečo nevesto poleg postarnega ženina.

Godci so sedeli okoli peči. Otroci so se gnetli na peči, požirali z ustmi in očmi ostanke. Stare babnice so škilile radovedne skozi mala okna na svatbo in opazovale nevesto. Voglarji so vriskali okoli oglov . . .

Prišla je grozna „ruša“, ki požre vse svate, če ne dobi vina, prišel je Hrvat s prešičem, prišle so na vrsto vse običajne godčevske burke. Nabirali so „larmo“ za kuharico in godce, se zavrteli po tesnem prostoru . . . Vse se je vršilo v lepem redu, po starih navadah. V jutranjem mraku so zapeli fanti „jutranjico“, gosti so polegali, ali odhajali obloženi z velikimi culami . . .

Očenašev Ivo je bil prav dobre volje na Micini svatbi. — Nevolja njenih ljudi mu ni kalila veselja. Plesal je, citral in želel novoporočencema dolgo življenje. Kmalu po svatbi je delal skušnjo za čuvaja.

Izpolnila se mu je želja, da je dobil res mesto v tisti čuvajnici, kjer se je vadil, kjer je ljubil in dvomil . . . Lepo sta si uredila z Ančko. Predstojniki so veseli zakotske čuvajnice, in jo stavijo drugim za vzgled. Ob potoku skačejo beloglavi otroci, lové ribice, dražijo žabe in stavijo mlinčke.

Mlada Frančaka ni prihajala več po vodo, ne z ročkom ne s škačom. Pestovala je po drugem možu, urejala hišo in polje na vso moč lepo. Vse ji je uspevalo, mož je bil dober — vendar . . .

Vendar je potožila prijateljici, da jo izzivata Ivo in Ančka, ko pojeta letne večere pred hišo, v spremstvu ceter, same pesmi pomladne sreče.

